Фрази і факти.*)

Приятельська рука прислала мені число Гражданина (22), де якийсь пан, що підписав себе словом „Кіевлянинъ“, вириваючи фрази з моєї книжки (Очерки исторіи украинскаго народа) і додаючи до них свої вигадки і здогади, відкриває потайні наміри „українофілів“ і малює страшні перспективи, які рисують ся в разї увільненя українства від репресій, що тяжать над ним у Росії. До сеї посилки вона долучила замітку, що отся статя уважаєть ся голосом київського „Русскаго Собранія“**). Ся обставина дає певне право на увагу елюкубраціям сеї статї і змушує мене написати отсї рядки.

На слова звернені до мене особисто не буду відповідати. Я, розумієть ся, ніколи не рахував на похвали співробітників „Гражданина“***), і не можу брати до серця лайки, що виходить з уст панів із „Русского Собранія“. Не можу також конкурувати з ними у відгадуваню чужих намірів і пророкованню будучих подій, у чім таким сильним почуває себе той „Київлянин“. Волю зістати ся на ґрунтї фактів минувшости й сучасности, доступних простому людському розуму.

„Київлянин“ остерігає комітет міністрів, не давати „свободи пропаґанді українофільства“ тому, що „дати свободу українському слову у всїх областях науки і житя — се значить піддати ревізії постанови Переяславської ради 8 (18) січня 1654 р. і царський

*) Статя написана для петербурської ґазети »Сынъ Отечества«.

**) Так звуть ся клюби з російським шовіністично-реакційним характером, заложені в кількох більших містах Росії.

***) Найбільше реакційна часопись Росії.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 18:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

указ із 27 марта 1654 г.“ З дозволом сьв. Письма на українській мові Україна „готова ще перемінити православіє на штунду“. Зі знесеня заборони українського слова скористають передовсім „проповідники штунди і соціял-демократичні аґітатори“. Зі свободи стоваришень „наші українофіли скористають для орґанізації „Січей“, себто селянських товариств крайно бунтівничого напряму, що засновують ся для боротьби з державою, з церквою, з більшою посілістю, зі всім взагалї сучасним устроєм не тільки при помочи страйків і т. и., але й зі співучастю сокир, револьверів і ручних бомб“. „Можна собі представити, що діялось би по наших селах, колиб здійснились забаганки українофілів! Без жаху й дрожи не можна про се й подумати“, викликає в пророчій екстазї „Київлянин“.

Розпалена фантазія може, розуміє ся, представити що хто хоче, особливо тодї, коли вона лучить ся зі щедрою порцією неуцтва і байдужности супроти фактів і льоґіки, як се звичайно буває у товаришів зброї „Київлянина“. Як сьміло він воює нпр. актами 1654 р. А тимчасом сей царський указ 27 марта 1654 р. містить у собі такі ґваранції самоуправи і конституційних порядків України, які без сумніву видались би йому „безличною нахабністю“, колиб були висказані в видї постуляту котримсь сучасним „проводирем українофільства“. Адже той указ збирав коротко славні „статї Богдана Хмельницького“, які протягом століть були окликом українських патріотів у їх стремлїнях до автономії України; він забезпечав Україні виборну управу і суд, до яких нїхто не сьмів мішати ся, автономію церкви, вільний вибір гетьмана і право зносин із заграничними державами*), одним словом, ставив Україну супроти Московської держави в положенє, яке найавторітетнїйший з істориків права Росії, проф. Серґієвіч, окреслює як особисту унїю, себто союз двох автономних держав під властю одної династії**). Поклики до актів 1654 р. звернені „Київлянином“ на адресу комітету міністрів рівняють ся поклику до зірваня з політикою поневолення України, репресій і ограничень свобідного розвою української суспільности, котру то політику боярська

*) Акты Южной и Западной Россіи т. X, с. 491—3.

**) В. Сергѣевичъ, Лекціи и изслѣдованія по древней исторіи русскаго права, вид. 1903 с. 107: »Сполученє мало характер особистий, а не реальний. Україна не злучувалась із Московською державою, а тільки признавала своїм володарем московського царя з його потомством«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 18:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бюрократія Москви повела в супереч ідеї вільного сполучення, яке лежало в основі актів 1654 р. І дійсно час, крайній час зірвати з тою негідною, шкідливою, деморалізаційною політикою утиску і заборон.

„Київлянин“ поправляє комітет міністрів, коли той називає українофільський рух явищем імпортованим, і доказує, що явище се домашнє і старе, бо виросло на українськім ґрунті і веде свою історію з часів Мазепи. Приємно бачити, що співробітники „Гражданина“ поробили такі значні поступи в історії вітчини і вже не уважають українства польсько-австрійського інтриґою найновійшої дати, як се ще недавно твердили, а може ще й тепер твердять письменники тої самої марки. Розширяючи і далї свої відомости, вони довідають ся з часом, що т. зв. український сепаратизм — явище ще старше й ще близше їм своїм походженнєм. Вони довідають ся, що його сотворили боярські бюрократи Москви, оплутуючи Україну павутиною бюрократичної інтриґи, стісняючи крок за кроком її автономію і підводячи її житє під московські шабльони, використовуючи для сього трудне положенє українських політиків, старанно ловлячи їх за необережні обіцянки, примушуючи до уступок противних їх суспільній і національній совісти. Отся підступна і вирахована політика викликала серед українських проводирів XVII в. відразу до Москви і розпучливі змаганя розірвати звязок України з нею, оперши ся на якусь иньшу державу — те що зветь ся тепер українським сепаратизмом. Богдан Хмельницький, котрому київські Юзефовичі за нашої памяти ставили памятник *), був не тільки автором злуки України з Московською державою, але й першим українським сепаратистом, бо переконавши ся, що московське правительство рішучо не хоче рахувати ся з бажаннями і змаганнями української суспільности, а гне лише свою централїзацийну лінію, постановив зірвати унію з Москвою і оперти ся на Швеції. Мазепа тільки виконав плян, уложений Хмельницьким, а не здійснений лише тому, що смерть захопила його серед сього пляну. Але творцем українського сепаратизму не можна назвати анї сього, анї того. Його сотворила московська бюрократична політика, і зробити кінець українському сепаратизму можна лише

*) Мих. Юзефович, ініціятор указа 1876 р., був предсїдателем правительственної комісії для будови памятника Б. Хмельницькому, і при відслоненю памятника дістав чин дійсного тайного совітника.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 18:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зробивши кінець сій політиці утиску і поневолення, котру переняла в спадщині бюрократія петербурська від московської.

Володіючи, як видно, дуже скупими відомостями з історії XVII в. „Київлянин“ має зовсім неправдиве понятє про епоху релігійної боротьби на Україні. Він говорить, що „Україна читала по словянськи сьв. письмо в епосі боротьби за православіє і лишила ся йому вірною“, і віщує загальне розширенє штунди після дозволу сьв. письма в українській мові. В дійсности як раз у періоді боротьби за православіє українська суспільність прийшла до переконання про доконечність перекладу сьв. письма на „просту“, „посполиту“, народню мову, аби було воно зрозуміле для народу, і в XVI та опісля в XVII в. появляєть ся ряд перекладів, яких автори доказують потребу таких перекладів арґументами, які можна тепер тільки повторити на оборону свободи сьв. письма на українській мові на адресу занадто ревних оборонців славянського тексту *). А штунда почала ся і розширила ся в другій половині XIX в. як народній протест против змертвіня церковної орґанізації, против бюрократизації духовенства, в часі найбільшого гнету українського слова, зовсім незалежно від „українських“ впливів. Бажаючи свободи своїй вірі, проводирі і члени штунди все бокували від політичних і національних течій, правдоподібно боячись збільшити урядові нагінки за своєю вірою. Вони користували ся сьв. письмом і збірниками релігійних пісень у великоросийській мові, і взагалі, на скільки мені відомо, національної, української закраски штунда ніколи не мала. Чи сам факт дозволу сьв. письма в українській мові буде мати вплив на її дальший розвій, не берусь судити, але що вона розвинула ся в періоді заборони українських перекладів сьв. письма і взагалі українського слова досить сильно, се мабуть признають і співробітники „Гражданина“.

Розширенє величезної маси книжок і брошур революційного змісту в українській мові, яке констатують кореспонденти „Гражданина“, не потребувало дозволу українського слова в Росії. Аґрарні селянські рухи в українських ґуберніях не чекали на закон про свободу зібрань і товариств. Перед їх елементарною

*) Див. нпр. передмову євангелія Тяпинського з 1570 р. Перекладчик Учительного Євангелія 1616 р. ставить собі цілею зробити сю книгу, якої зміст у словянськім тексті »про неспособность слухачовъ немногимъ пожиточенъ былъ«, приступною широким кругам суспільности »въ простѣйшемъ языку«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 18:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

силою і напруженнєм зовсім блїднуть галицькі „Січи“, які так перелякали „Київлянина“, що повірив на слово видумкам галицької шляхти і поліції про револьвери, ручні бомби і т. и. Січовиків. Революцийний рух серед інтеліґенції українських ґуберній, а властиво її участь у революційних рухах Росії, які розвинули ся в періоді гнету всякого національного прояву українства, також не находять зовсім для себе паралелї в житю української інтеліґенції конституційної Галичини. Всї сї страхи отже, якими „Київлянин“ страшить комітет міністрів на випадок допущеня свободи українства, вже істнують готові, і викликала їх власне отся система бюрократичної опіки, мертвої реґляментації і національного утиску, за котрою він так промовляє. Сотрудникам „Гражданина“ бажаєть ся задержаня старого курсу — ширеня границь держави, з форсовною асиміляцією, поневоленнєм провінцій, хоч сей курс ведеть ся ціною цїлковитого виснаження центра, сеї „коренної Росії“, про котрої інтереси так багато говорить ся. Їм милий поліцийно-бюрократичний режім із його загальною нівеляцією і реґляментацією, що обліпив державний орґанїзм болячками найріжнїйших національних і соціяльних „питань“ та викликав незчисленні „сепаратизми“; їм потрібна опіка, що гнете все, відсуваючи запопадливо інтеліґенцію від усякого впливу на народ, що заковує суспільність, мертвить церков, держить у темноті і нуждї народні маси і жене до революційної діяльности всї суспільні кляси, за браком можности леґальної суспільної роботи. Вони держать ся її ще й тепер після того, як її банкротство відкрилось у всій своїй страшній наготї при стрічі Росії з наймолодшою культурною державою сьвіта... Се річ смаку, але можна сильно сумнївати ся, аби сей консерватизм на виворіть, який „Київлянин“ рекомендує комітетови міністрів, знайшов співчутє не тільки там, але й де-будь між людьми зі здоровим розумом, які слїдять за житєм Росії. Неможливість старого курсу і пекуча потреба радикального перестрою Росії на конституційній основі, на підставі суспільної і національної справедливости, повинна бути очевидною для кождого розумного чоловіка, без ріжниці його поглядів, консервативних чи поступових. В сїм перестрою, який може бути відповідно переведений тільки руками самих суспільних кляс і національних елєментів Росії, повинні знайти розвязку її національні питаня, а між ними й українське. Але усуваннє ограничень, яких шкідливість і нераціональність признають самі

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 18:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

правительственні сфери, нема потреби відкладати до сеї загальної перебудови — вони повинні бути безпроволочно усувані, скоро лише покажеть ся їх шкідливість і безпотрібність. Сам комітет міністрів і запитані ним адміністраційні і наукові інституції вказали одноголосно на шкідливість ограничень українського слова — якуж ціль має відкладуванє їх знесеня аж до загальнійшого законодавства? Виїмкові розпорядженя мусять бути безпроволочно знесені, коли стає ясна їх безпотрібність. Усуненє всякого обмеженя все-ж приносить певну полегкість, усуває певну дозу незадоволеня з сучасного житя Росії, а сього незадоволення зібрало ся в нїм і так аж занадто, занадто багато.

М. Грушевський.

Generated on 2015-08-08 18:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN